

הדרך לגיהינום רצופה כוונות טובות

ד"ר בועז גנור

מתבסס על מאמר שפורסם לראשונה בכתב העת מבט מל"מ לענייני מודיעין וביטחון מבית המרכז למורשת המודיעין, גיליון 62.

קשה להמעיט בחשיבותם של התהליכים המתרחשים כיום בעולם המוסלמי בכלל ובמדינות ערב בפרט. בין אם בעיני המתבונן מדובר בראשיתו של תור הזהב הדמוקרטי-ליברלי בעולם המוסלמי - אירוע שאינו נופל בחשיבותו מהתמוטטותה של ברית-המועצות - ובין אם בחינת האירועים מתבצעת תוך דאגה עמוקה וחשש להשתלטותן של תנועות אסלאמיות רדיקליות על העולם המוסלמי כדוגמת מהפכת חומייני באיראן, כך או כך, המזרח-התיכון ואיתו העולם כולו עומדים להשתנות עקב המהפכות שהחלו בתוניסיה, עברו למצרים, ללוב, לסוריה, לתימן ובחלקן נמצאות עדיין באבן.

כמי שמוצא עצמו משתייך לאסכולה השנייה, החוששת מהניצול של התנועות האסלאמיות הפונדמנטליסטיות וארגוני הטרור הג'יהאדיסטיים את המנגנונים הדמוקרטיים ובעיקר את מנגנון הבחירות לשם קידום אינטרסיהם הפוליטיים, התחזקות והשתלטות במוקדם או במאוחר על השלטון, אני סבור כי אסור לעולם לשבת מנגד ולאפשר לתהליכים אלה להוביל להסלמה אזורית ובינלאומית. התהליכים שהחלו בתוניסיה והתפשטו לחלקים נרחבים מהעולם הערבי הם ביטוי אותנטי של התקוממות עממית נגד ורסיות שונות של שלטון מסורתי אוטוקרטי, בעידן של משברים כלכליים והומניטריים מחריפים והולכים במדינות ערב. התנהלות כלל-עולמית שונה במהלך העשורים האחרונים יכולה הייתה אולי למנוע את התרחשותם. אולם כעת השד יצא מהבקבוק, וכל שנותר הוא לנסות לכוון את התהליכים הללו עד כמה שניתן לכיוונים חיוביים לטובת עמי ערב והעולם כולו, או לכל הפחות לפעול למניעת השתלטות גורמים אסלאמיסטיים קיצוניים בטווח הזמן הקצר, הבינוני או הארוך על מדינות אלה.

”מדינת שריעה אינה בהכרח לא דמוקרטית”

ההתקוממות העממית בתוניסיה ובמצרים היא ביטוי אותנטי של רחשי לב הציבור ופועל יוצא של מצב כלכלי קשה, של תסכול ושל חוסר תקווה בקרב אזרחי המדינה, כמו גם של ניכור של השליטים כלפי בני עמם. אולם בארצות אלה הארגונים האסלאמיסטיים יושבו על הגדר וחיכו שהאמריקאים יוציאו להם את הערמונים מהאש - לאחר הפלת השלטון הפרגמטי התקיימו בחירות חופשיות, והכוחות האסלאמיסטיים לקחו נתח גדל והולך בזירה הפוליטית במדינה. וממשל אובמה? הוא ממלא את חלקו בתסריט בהתאם לאמרה - הדרך לגיהנום רצופה כוונות טובות. כמו בשנות ה-70, אז הופל שלטון השאה באיראן, כך גם באירועים האחרונים סבורים האמריקאים שהם מקדמים את ערכי הדמוקרטיה בכך שהם מפנים עורף לבעלי בריתם במדינות מוסלמיות. מבחינה זו נראה כי העולם נחלק בעיני הממשל האמריקאי לשניים - דמוקרטי מול לא דמוקרטי. ממשל אובמה אינו שונה בכך מממשל בוש. שני הממשלים מייצגים את נאיביות העם האמריקאי הרואה בדמוקרטיה פתרון קסם לכל רעות העולם ובמיוחד לסכנת הרדיקליזציה האסלאמית, וסבור כי בחירות חופשיות הן הביטוי וההוכחה לקיומה של דמוקרטיה.

האובססיות האמריקאית בחתירה לדמוקרטיזציה באה לידי ביטוי גם בשיחות שקיימתי עם מזכירת המדינה לשעבר קונדוליזה רייס באוניברסיטת סטנפורד, עת שקדה על כתיבת ספרה המציג את החתירה לדמוקרטיה כנדבך המרכזי של מדיניות החוץ האמריקאית בזמן כהונתה. לדבריה, היא אינה חוששת ממצב שבו גורמים אסלאמיסטיים ישתלטו על השלטון במדינתם בדרך דמוקרטית משום ש”המנגנון הדמוקרטי חזק יותר” והוא יאפשר לעם להיפטר מהם בסבב הבחירות הבא. יתרה מכך, בהתייחס לטענתי כי מאות מיליוני מוסלמים בעולם מעדיפים לחיות במדינת הלכה אסלאמית המונהגת על-ידי חוק השריעה, מאשר במדינה דמוקרטית, ענתה רייס: ”מדינה המונהגת על-ידי חוק השריעה באופן אירוני אינה בהכרח לא דמוקרטית”.

רייס מתעלמת התעלמה כמובן מהסתירה האינהרנטית שבין הדמוקרטיה הרואה בעם את מקור הסמכות לבין מדינת הלכה אסלאמית הרואה בדת ובאל את מקור הסמכות. לשיטתם של האמריקאים, אייתוללה חומייני שנבחר בבחירות דמוקרטיות לגיטימי יותר מהנשיא מובארכ שמנע מגורמים אסלאמיסטיים קיצוניים להשתלט על השלטון במצרים.

האמריקאים לא מטרידים את עצמם בזוטות כגון העובדה שהפופולריות של מובארכ ירדה בקרב בני עמו בין השאר בשל היותו מזוהה כבעל ברית של ארה”ב. יתרה מכך, גורמי הגיהאד הגלובלי ובראשם בן לאדן, זוכים מאז פיגועי 2001 לאהדה גוברת במדינות ובקהילות מוסלמיות. אהדה זו, יוצרת ניכור גדל והולך בינם לבין השלטון הפרו-אמריקאי בארצם. ארה”ב ראתה בניכור זה ביטוי לחוסר לגיטימיות המשטר והאיצה בהנהגות המסורתיות לבצע רפורמות פוליטיות שיקלו על האסלאמיסטים לתרגם את הפופולריות שלהם לנכסים פוליטיים.

האמריקאים מסרבים להכיר בכך שבחירות דמוקרטיות אינן בהכרח ביטוי לקדמה ולליברליזם. דמוקרטיה לא נבחנת רק במנגנוניה ובמוסדותיה אלא בעיקר בערכיה - בקיומה של חברה אזרחית, בכיבוד זכויות המיעוט, בהגנה

על זכויות אדם, בשחרור האישה ועוד. הנשיא אובמה הימר בשלב מוקדם על ניצחון האופוזיציה במצרים. בהימור זה הוא תרם להצלחתה. ימים יגידו אם לא היה זה ניצחון פירוס לדמוקרטיה במצרים ובעולם הערבי כולו.

להפעיל את המנופים שבידי המערב

ההתקוממויות במדינות ערב לא מתרחשות בחלל ריק אלא בעידן שבו חלקים נרחבים מהעולם המוסלמי סובלים ממגמות של הקצנה דתית המלווה בביטויי אלימות וטרור. גם אם הגורמים האסלאמיסטיים לא היו אלה שיזמו את ההתקוממויות במדינות ערב ולא היו אלה שהובילו אותן, הם ישבו בתחילה על הגדר והמתינו לקיומן של בחירות דמוקרטיות חופשיות שבהן, ככח המאורגן והפופולארי היחיד במדינתם, יקטפו את הפרי האלקטורלי הבשל, כפי שבר בתרחש בתוניסיה ומצרים. לארגונים האסלאמיסטיים הקיצוניים, לארגוני הטרור ולתנועות החזית הפוליטיות שלהן במדינות ערב לא אצה הדרך. גם אם המהפכה האסלאמיסטית תושלם בהשתלטות על השלטון בתהליך שיארך כמה שנים, על-פי הדגם של חזבאללה בלבנון, תמונת הסיום ברורה מבחינת האחים המוסלמים במדינות ערב השונות - הקמת מדינות ח'ליפות אסלאמית שיונהגו על-ידי השריעה, חוק ההלכה האסלאמי.

תהליך זה נמצא במדינות ה"אביב הערבי" בנקודת האל-חזור, אולם כל עוד המשטרים החדשים טרם גיבשו את מדיניות הפנים והחוץ שלהם יש להפעיל את כל המנופים הנמצאים בידי המערב כדי לצמצם ככל שניתן את נזקי "החורף האיסלמיסטי". בשלב זה המשטרים הערביים האיסלמיסטיים החדשים עדיין נמצאים בתהליך של התגבשות, מעצבים את מדיניותם, ומתרגמים את האידיאולוגיה האיסלמיסטית שלהם לריאל-פוליטיק ומגלים את האילוצים שעמם יש להתמודד. במצב זה, ההידברות בין מדינות העולם המערבי והמשטרים החדשים הופכת להיות חשובה יותר מתמיד. בטרם מדיניות המשטרים החדשים התקבעה, יש עדיין לעולם המערבי יכולת מסוימת להשפיע בשיטת המקל והגזר ולכוונם לאימוץ מדיניות פרגמטית ושקולה.